

HIZLI DÖNÜŞÜMLER ÇAĞINDA, MİLLİYETÇİ DÜŞÜNCENİN KÖKENLERİNİN YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Haldun ÇANCI

Doğu Akdeniz Üniversitesi, İşletme ve Ekonomi Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Böl., Yardımcı Doçent Dr.

IN THE TIME OF RAPID TRANSITIONS, REEXAMINING THE ORIGINS OF NATIONALIST THOUGHT

Abstract: Political ideologies are among the important issues of concern in Political Science. They are very much affected by social dynamics, while having a great impact on the social changes. So, there is an inevitable interaction between political ideologies and human societies. In its about two centuries past, Nationalism was one of most effective political ideologies, may be the most important one, on the human societies. Therefore, it is necessary to examine the changes in Nationalism, in order to understand the current transitions in human societies.

Nationalist political ideology is one of the most affected phenomena by globalization that has gained speed through the end of the Cold War period. In this period, it is claimed that the Nationalism has been depreciated. In this study, before the identification of what is changing for Nationalism, it is aimed to underline the unchanged dimensions, by reexamining origins of the Nationalist thought.

Keywords: Nationalism, Origins of Nationalist Thought, Modernization Theory, Marxist Theory, Social Classes

---

I. GİRİŞ

Son yirmi yılın ortaya çıkardığı değişimler bağlamında, Milliyetçi siyasal ideolojinin, temel nitelikleri, etimolojik kökeni, kavramsal boyutu, içerdiği temel paradokslar, üzerinde yapılmış belli başlı tanımlamalar ve sınıflandırmalar bağlamında, temel değişmezlerinin altını çizmek kadar, bu siyasal ideolojinin, düşünsel kökenlerini yeniden ele almak da büyük önem taşımaktadır.

Yirminci Yüzyılın sonu ve Yirmi Birinci Yüzyılın başlangıcı, hemen her kavram ve olgunun anlamını ya yitirdiği ya da yeniden tanımlanmayı gerektirdiği bir sürecin başlamasına neden oldu. Birçok siyasal kavram ve olgu da bu süreçten payını aldı.

Bu süreçte, eski siyasal biçim ve kavramları en çok etkileyen ve aşındıran olgu, küreselleşme olmuştur. Soğuk Savaş döneminin bitişi ile hız kazanan küreselleşme

---

HIZLI DÖNÜŞÜMLER ÇAĞINDA, MİLLİYETÇİ DÜŞÜNCENİN KÖKENLERİNİN YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Özet: Siyasal ideolojiler, Siyaset Biliminin en önemli konuları arasında yer alırlar. Siyasal ideolojiler, bir yandan toplumu değiştirip dönüştürürlerken, diğer yandan da toplumdaki değişimlerden etkilenerek kendileri de farklılaşırlar ya da tamamen başkalaşırlar. Dolayısıyla, siyasal ideolojilerle toplum arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Yaklaşık iki yüzyıllık tarihi boyunca, toplumları en çok etkileyen siyasal ideolojilerden birisi, belki de en önemlisi Milliyetçilik ideolojisi olmuştur. O nedenle, son dönemde ortaya çıkan toplumsal dönüşümleri anlayabilmek için, Milliyetçilik ideolojisinde ne türden değişimler olduğunu kavramanın büyük önemi vardır. Soğuk Savaş döneminin bitişi ile hız kazanan küreselleşme olgusunun en çok etkilediği olgulardan biri de Milliyetçilik ideolojisidir. Bu dönemde, Milliyetçiliğin aşındığı yönündeki iddialar yoğunluk kazanmıştır. Bu çalışma, Milliyetçilikte değişmekte olan boyutların tespitini yapma amacı taşıyan çalışmalara ışık tutmak amacıyla, düşünsel kökenlerini bir kez daha irdeleyerek, Milliyetçiliğe dair değişmezlerin altını çizme amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Milliyetçi Düşüncenin Kökenleri, Modernleşme Kuramı, Marksist Kuram, Sosyal Sınıflar

---

olgusunun en çok etkilediği siyasal kavramlardan biri de, bilindiği gibi milliyetçiliktir.

Modern bir siyasal ideoloji olarak milliyetçilik, yaklaşık iki yüzyıllık tarihinde, belki de ilk defa iniş sürecine girmiş bulunmaktadır. 1789 Fransız İhtilali'nin hemen sonrasında, çok uluslu imparatorlukların yıkıcı, ulus-devletlerin de kurucu ideolojisi olan milliyetçilik belki de son dönemine girmiş bulunmaktadır.

Son dönemde hızlanan küreselleşmenin, milliyetçilik üzerinde yaptığı etkiler, yine son dönem çalışmalarında çokça yer almış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Kimi çalışmalara göre, küreselleşme süreci, milliyetçiliği ve onunla bağlantılı, ulus-devlet, ulusal egemenlik, ulusal bağımsızlık gibi kimi kavramları zayıflatıcı, hatta, anlamsızlaştırıcı bir etki yaparken, diğer bazı yaklaşımlara göre, söz konusu olgular ve kavramlar, küreselleşme çağında, belli bir dönüşümle birlikte varlıklarını ve etkilerini sürdüreceklerdir.

Bu süreci daha iyi anlamak için, küreselleşmenin, milliyetçilikte neleri değiştirdiğini açıklamak kadar, milliyetçilikle ilgili olarak nelerin değişmeden kaldığını görmeye çalışmak da yararlı olacaktır.

Diğer bir ifade ile, milliyetçilik gibi bir ideolojinin, böyle bir iniş sürecine girip girmediğinin tespiti, ancak, milliyetçiliğin, tüm kavramsal ve teorik literatürünün yeniden taranarak, mevcut durumda etkisi ve modası geçmiş olan yönlerinin belirlenmesi ve ortaya konması ile gerçekleştirilebilir. Böylelikle, milliyetçiliğin, hala etkin olan boyutlarının da belirlenmesi mümkün olacak, bu siyasal ideolojinin devrinin kapanıp kapanmadığı konusundaki analizlerle, böyle bir şeyin ilerde meydana gelip gelmeyeceği yönündeki tahminler daha sağlıklı yapılabilecektir. Bu çalışma, bu uzun soluklu çabaya küçük bir katkı yapma amacı taşımaktadır.

Bu çalışma, bu bağlamda, düşünsel kökenleri çerçevesinde, milliyetçiliğe dair temel değişmezlerin altını yeniden çizme amacı taşımaktadır.

II. MİLLİYETÇİ DÜŞÜNCENİN KÖKENLERİ

Hemen hemen tüm ideolojilerde olduğu gibi, milliyetçi ideolojinin kökenleri konusunda da ihtilaflar mevcuttur. Bu muhtelif yaklaşımlardan birisi, milliyetçiliği eski etnik gruplar ve kabilelerle ilişkilendirmektir. Bu durumda millet eski çağa ait bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlunun genetik olarak programlanmış bir toplumsal iç güdüsü olarak izah edilmektedir. Daha çok da sosyoloji formasyonuna sahip uzmanlar bu yorum tarzını benimsemektedirler. Buna göre milliyetçilik normatif bir kategori olmaktan daha ziyade biyolojik bir kategoridir [1]. Milliyetçilik bu bağlamda modern öncesi zihniyetin bir ürünü olarak ele alınmaktadır. Bu yüzden hem etnisite, hem de doğuştan gelen bir takım özellikler dolayımında kurgulanmaktadır [2]. Bu noktada milliyetçiliğin kökenini irdelemeye çalışan yaklaşımlar arasında onu modernite ile ilişkilendirenler de mevcuttur. Anthony Smith ise bu iki yaklaşım arasında bir orta yol bulmaya çalışmaktadır. Ona göre etnisite süreç içerisinde karmaşık bir biçimde modern milliyetçiliğe dönüşmüştür. Smith, kemale ermiş modern milliyetçiliğin en önemli hazırlayıcısının etnisite olduğunu belirtmektedir. Belli bir etnikliğin (ethnie) üyelerinin birbirleriyle bağlantı kurdukları ve birlikteliklerini oluşturdukları yolu, milliyetçiliğin, geliştirip, yaygınlaştırıp, daha rahat kullanılabilir hale getirdiğini söylemektedir [2]. Ernest Gellner'in ve Benedict Anderson'un, milliyetçiliğin görece yeniliği ve modernliği üzerine yaptıkları vurgunun tersine Smith, milliyetçiliğin geçmişten bugüne sürekliliği üzerinde durmaktadır. Ancak bunun yanı sıra belli bir takım değişiklikler yüzünden etnikliğin (ethnie) milliyetçiliklere dönüştüğünü de kabul etmektedir. Smith, aynı zamanda modern öncesi dönemde kendi etnik yapılarına asabiyet

derecesinde sarılanların (ethnicist), yabancıları kendilerinden uzak tutma ve etnik açıdan akraba oldukları insanlara atalarının geleneklerini ve mitlerini benimsetme açısından başarmaya çalıştıkları şeyleri, ulus-devletin modern eğitim sistemini kullanarak daha etkili bir biçimde sağladığını iddia etmektedir [2].

Sadece "millet" sözcüğünün etimolojisi bağlamında bile olsa, milliyetçiliğin kökenlerine dair daha keskin ve özgün görüşler, Orta Çağ Avrupa'sı üzerinde odaklanmışlardır [3,4]. Çağdaş hukuk felsefecilerinden biri olan Neil MacCormick "milli kimlik" kavramının daha On altıncı yüzyılda özellikle Britanya'da, daha özelde de İskoçya'da var olduğuna dair bir takım delilleri ortaya koyduktan sonra, siyaset kuramına ait bir terim olarak milliyetçiliğin ilk defa yaygın bir şekilde On dokuzuncu yüzyılda kullanılmaya başladığını belirtmektedir [5]. 1945 sonrası milliyetçiliği üzerine yorum yapanların duayeni konumunda bulunan ve Breuilly'nin kültürel Siyonizmin destekçisi olduğunu iddia ettiği [6] Hans Kohn, milliyetçi fikirlerin membarı olarak gördüğü On Yedinci Yüzyılın son dönemi üzerine dikkatini yoğunlaştırmıştır. Ancak Kohn, bu dönemde milliyet olgusunun sonraki dönemlere nazaran daha bilinçsiz bir biçim taşıdığını belirtmektedir [7]. Lord Acton 1772'de Polonya'nın bölünmesi hadisesini hem bu ülkede hem de genelde tüm Avrupa'da milliyetçiliğin başlangıç zeminini teşkil ettiğini söylemektedir [8]. On sekizinci yüzyıl aydınlanması da milliyetçilik için önemli bir dönüm noktasıdır [9]. Elie Kedourie gibi uzmanlar ise milliyetçiliği On sekizinci yüzyılda Alman felsefesinde yaşanan devrim dolayımında açıklama taraflısıdır. Kedourie Alman felsefesinde bu bağlamda özellikle Kant, Fichte, Schlegel, Schleiermacher ve Arndt'nin isimlerini zikretmektedir. Mamafih, en yaygın kanaat, milliyetçiliğin kökenini Fransız Devrimi ile ilişkilendirme yönünde oluşmuştur [3,7,10,11]. Ancak milliyetçiliğin On dokuzuncu yüzyılın erken dönemlerinin bir ürünü olduğunu iddia eden kişiler de mevcuttur. Örneğin Hobsbawm, etnisite ile ayrılmış haliyle milliyetçilik teriminin modern kullanımının oldukça yeni bir durum olduğunu vurgulamaktadır. Bu modern ideolojinin kökenini en fazla 1830'lara kadar indirmekte, mamafih bu ideolojinin populist tarzdaki bir takım unsurlarının izine Amerikan ve Fransız Devrimleri'nde rastlanabileceğini de belirtmektedir. Bu son noktayı üç aşağı beş yukarı Gellner de benimsemekte ayrıca milliyetçiliğin, On dokuzuncu yüzyılda devletlerin büyümeleri ve modernleşmeleri ile koşut bir gelişme gösteren modern bir kavram olduğunu beyan etmektedir [12,13].

Elbette ki bu yaklaşımlardan en sağlıklı olanı, milliyetçiliği Fransız Devrimi'nin meydana gelişi ve daha sonraki yapılanmalar üzerindeki etkisi ile nispeten modern bir hareket olarak açıklamaya çalışan yaklaşımdır. Bu açıklama tarzının kendisi, daha önceki dönemlere ait, belli bir gruba ya da birime duyulan bağlılık hislerinin ve sadakat biçimlerinin inkarı anlamına

gelmez. Fakat daha önceki dönemlerde, On dokuzuncu ve Yirminci yüzyıllarda anlaşıldığı şekliyle ne milliyetçilikler ne de milliyetçiler mevcuttu demek çok da yanlış olmaz. Ancak burada şunu hemen ilave etmek gerekir ki modern anlamda milliyetçiliğin ve dolayısıyla ulusçuluğun ya da ulus-devletçiliğin ortaya çıkışını, Fransız Devrimi gibi tek bir tarihsel kesitle açıklamaya çalışmak yerine, sonuç itibarıyla aynı zamanda bu Devrime giden yolu da açan Aydınlanma dönemini de içine alan daha geniş bir süreçle irtibatlandırma doğru olacaktır. Çünkü Fransız Devrimi, milliyetçiliğin ve ulusçuluğun ortaya çıkışında önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte, birden bire ortaya çıkmış bir olgu değildir. Aydınlanma felsefesi hem Devrim öncesi hem de Devrim sonrası oluşumları önemli ölçüde etkilemiştir. Örneğin Herder Devrim'den önce yazdığı "İnsanlık Tarihinin Felsefesi Üzerine Düşünceler"(1785) adlı eseriyle modern ulusçuluk teorisinin ilk öncülerinden birisi olmuştur [14]. Ayrıca bir sosyal sınıf olarak burjuvazinin bu yönelime önemli katkısı mevcuttur. Herder'den başka bu sürece etki yapan diğer düşünürleri Nietzsche, Baron Herbert, Thomas Hobbes, Hond Bolingbroke, Voltaire, Holbache ve Abberaynal olarak belirlemek mümkündür [15]. Geliştirdiği evrim kuramı içerisinde yer alan "doğal seleksiyon" anlayışının, "üstün" ırkların daha "aşağı" ırkları yok etmeye kalkışmalarına bilimsel destek sağlaması bağlamında Darwin'i de (sosyal Darwinizm) bu gruba katmak olasıdır [15].

Yukarıda sıralanan görüşler aslında milliyetçi gelişimin aşamalarını açıklamaya yönelik analizlerden oluşmaktadır. Bu konudaki önemli kuramcılardan biri Miroslav Hroch'dur. O, milliyetçiliğin gelişim safhalarını üçe ayırmaktadır. Bu yaklaşıma göre milliyetçilik ilk safhada folklor, adetler ve benzeri olgular dolayımında On dokuzuncu yüzyılda cisimleştirilmiştir. Bu safhada milliyetçilik sınırlı siyasal imkanlara sahip üst ve orta sınıf tarafından güçlendirilmiş kültürel bir fikir bütünüdür. İkinci safhada milliyetçilik bir siyasal mücadele biçimi olarak takip edilmiştir. Bu evrede milletçilik büyük oranda siyasal partiler tarafından savunulup güçlendirilmiş ve onlarla birlikte algılanır olmuştur. Üçüncü ve son safhada ise milliyetçilik kitle desteğine sahip bir kitle hareketi biçimine dönüşmüştür. Bu safhaların her biri, Hroch tarafından iktisadi ve kültürel değişikliklerle bağlantılandırılmıştır [16]. Öte yandan Hobsbawm da üç safhadan ya da dönemden söz etmektedir. İlk olarak, 1830-80 döneminden bahsetmektedir ki bu dönem liberal milliyetçiliğin hakim olduğu dönemdir. İkinci dönem 1880-1914 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönemde milliyetçi düşüncede, muhafazakar sağa doğru keskin bir hareketlenme müşahade edilmiştir. Son dönem ise 1918-50 dönemidir ki bu dönemde milliyetçilik zirvededir [12]. Bazı yazarlar 1950-80 arası dönemi milliyetçiliğin belli bir sonuşu yaşadığı dönem olarak tanımlasalar da, 1990'lı yıllarda Doğu Avrupa'da ve Dünya'nın daha başka bölgelerinde yaşananlar, durumun bu analizlere zıt bir şekilde

geliştiğini ortaya koymaktadır. Ya milliyetçilik kastedildiği anlamda bir çöküşü hiç bir şekilde yaşamamış, sadece kendisini gizlemiştir, ya da bu yazarlarca tanımlanan süreç tersine dönmüştür. Fakat görünen o ki milliyetçilik eski zirve konumuna yeniden kavuşmuştur.

On dokuzuncu yüzyılda, milliyetçiliği değişik biçimlerde ifade eden yaklaşımlara da kısaca göz atmak bu bölüm için yerinde olacaktır. J. S. Mill, Lord Acton, Mazzini veya Renan gibi yazarlar milliyetçilik hakkındaki yazını daha etik ve felsefi bir alana çekmişlerdir. Bu durumun tek istisnasını Marx ve Engels ve onların etkisinde oluşan geleneğin konu ile ilgili yaklaşımları oluşturmaktadır. Marxist yaklaşım meseleye ekonomi-politiğin eşliğinde eğilmeye çalışmıştır. Buna göre milliyetçilik, iktisadi gelişimin belli bir aşamasında ortaya çıkan bir olgu olarak ele alınmaktadır. Mamafih, Marxist yorum içerisinde, milliyetçiliği kavramasını zorlaştıran bir takım tuhaflıklar mevcuttur. Bu noktaya sonraki sayfalarda yeniden dönülecektir. 1920-1950 arasındaki dönemde, milliyetçilik üzerine yapılan çalışmalar daha mesafeli ve tarihsel analize dayalı çalışmalardır. Meselenin etik boyutuyla fazla alakalı değillerdir. Milliyetçiliğin kuramsal muhtevası açısından bu tür yaklaşımlar hala belli bir cazibeye sahiptirler. Hans Kohn, Hugh Seton Watson, Carlton Hayes, Alfred Cobban ve Louis Synder gibi yazarlar bu dönemin ve bu yaklaşımın belirgin şahsiyetleridir [8].

III. MODERNLEŞME KURAMI VE MİLLİYETÇİLİK

1950'lerin sonlarından itibaren Amerikan siyaset bilimi daha öncekileri gölgede bırakan çalışmalar ortaya koydu. Bu çalışmalar temelde ampirik araştırmalara dayanıyordu. Milliyetçiliği ayakta tutan nedenleri anlamaya yönelik olan çalışmalardan oluşuyorlardı. Gelişme teorileri, modernleşme teorisi ve işlevselcilik bu araştırmaların metodlarını oluşturmuşlardı. Bugüne kadarki çalışmaların çok önemli bir kısmı, nadir bir iki istisna dışında, modernleşme kuramının varyantlarından istifade ile gerçekleştirilmişlerdir. 1960'lar ve 1970'lerin başları arasındaki dönemde bu bağlamda eser ortaya koymuş başlıca yazarlar David Apter, Karl Deutsch, Lucien Pye ve Clifford Geertz gibi akademisyenlerdir. Modernizasyona odaklanmış bu ampirik araştırmalar, Ernest Gellner, Anthony Smith ve Peter Alter gibi günümüz yazarlarının çalışmalarına da ışık tutmuşlardır [8].

Modernleşme kuramı, milliyetçilik literatüründe hudutsuz bir etkinliğe sahiptir. Bu kuram ulus-devletlerin oluşması için gerekli olan iktisadi ve sosyal önkoşullarla ilgilenmektedir. Gelişme kuramları ve işlevselcilik ise bu kuramın önemli unsurlarını teşkil etmektedirler. İşlevselcilik, modernleşme sürecinde ulus-devletlerin işlevsel rolleri üzerinde durmaktadır. Ulus-devletler,

gelişmiş endüstri toplumlarındaki işbölümü ile alakalı özel birer mekanizma olarak algılanmışlardır. Kısacası ulus-devletin işlevi, toplumun değişik sektörleri arasındaki tansiyonu düşürmek ve yine bu sektörler arasındaki mücadelelerde hakem rolü oynamakla alakalıdır. Devletler ancak toplumun periferisinde kendi varlıklarını hakim kılmalarına yardım edecek yeterli kaynaklara sahip olduklarında ortaya çıkabilmişlerdir. Gelişme kuramı, ulus devletlerin büyüme süreçlerinde belirli aşamaların var olduğunu gözlemlemektedir. Bu büyümenin ilerlemeci, akılcı, sürekli ve tek tip olduğu varsayılmaktadır. Ulus devletin ise, toplumun iktisadi gelişiminin belli bir aşamasında ortaya çıktığı düşünülmektedir. Modernizasyon süreci, ortaya koyduğu yeni entegrasyon mekanizmaları ile, meydana gelen hızlı değişime toplumun ayak uydurmasını sağlar ve topluma kendi kendini besleyen bir büyüme ve gelişme dinamiği kazandırır. Modernleşme sürecinde meydana gelebilecek herhangi bir aksama toplum içindeki farklı sektör ve kesimler arasındaki uyumu bozar ve aralarında belli bir takım dengesizliklerin ortaya çıkmasına neden olur. Hızlı endüstrileşme ve modernleşme, esnek bir siyasal sisteme ve bireyin devletle entegrasyonunu sağlayacak bir ideolojiye (örneğin milliyetçilik) yönelik bir gereksinim meydana getirir. Burada amaç toplumsal değişim sürecinde, bu süreci başarıyla tamamlamanın önemli koşullarından biri olan toplumsal dayanışmanın muhafaza edilmesini sağlamaktır [8]. Yani milliyetçilik burada, Tönnies'e ait tasnif bağlamında daha geleneksel olan cemaattan (*Gemeinschaft*) daha modern olan cemiyete (*Gesellschaft*) geçişte bir köprü vazifesi görür. Anthony Smith'in de belirttiği gibi, geçmişe ait altın bir çağın yeniden ihyası idealinden yola çıkılarak, "tekrar doğuş"u arzu edilen millet yapısı oluşturulurken, toplumsal dayanışmayı ve rejimin meşruiyetini muhafaza etmek için yeni bir yöntem meydana getirilmiştir [17]. Bu yüzden milliyetçilik, iktisadi gelişimin, modernleşmenin ve endüstrileşmenin olmazsa olmaz şartı (sine qua non) olarak görülmüştür. Modernleşme kavramı bu yüzden genelde, milliyetçiliğin ortaya çıkmasına neden olan tarihsel, sosyolojik ve iktisadi olgularla ilgilenmeyi, milliyetçilik ideolojisinin bizatihi kendisiyle ilgilenmeye tercih etmiştir. Bu kuram milliyetçiliğin rolünü ve işlevini izah edebilmek için dikkatini modernleşme ve endüstrileşme süreçleri üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Milliyetçilikle ilgili modernleşme kuramının bir dizi varyasyonları mevcuttur. Örneğin Karl Deutsch'a göre milliyetçilik bir genel kültür meydana getirmekte ve bu kültürün toplum içindeki akışkanlığını kolaylaştırmaktadır. Diğer anlamda, bir iletişim toplumu oluşturmaktadır. Görüleceği gibi burada da milliyetçiliğin işlevsel boyutu ön planda tutulmaktadır. Modernleşmenin yeterli ölçüde olmasının bir şartı, iletişiminin kafi derecede ve etkin bir biçimde sağlanabilmesidir. Bu yüzden millet, bölge ve gruplarla bağlantısı sosyal ve iktisadi iletişim kanallarıyla sağlanmış bir bireyler bütünüdür. Deutsch, bu

komünikasyon süreçleri vasıtasıyla milliyetçiliğin unsurlarını ortaya koymaya ve onları ölçmeye çalışmıştır [18].

Milletleri yaratanın milliyetçilik olduğunu iddia eden Ernest Gellner'e göre ise milliyetçilik, siyasetin, teknolojinin ve sosyal dönüşümün kesişim noktasında ortaya çıkmıştır [13]. Aşağı kültürlerin çoğunluğun yaşam biçimini belirlediği bir toplumsal yapıda, milliyetçilik yüksek bir kültürün topluma empoze edilmesi şeklinde tezahür eder. Bu yüzden Gellner "yukarıdan modernleşme" düşüncesini kendisine daha yakın bulmaktadır [13]. O, aynı zamanda milli düşüncenin şekillenmesinde maddi koşulların rolü üzerinde de önemle durmaktadır. Bunun için de milliyetçiliğin iktisadi zeminini ortaya koymaya çalışmaktadır. Gellner'e göre devletin ve sivil toplumun belirli biçimleri endüstriyel gelişime ihtiyaç duymaktadır. Endüstrileşme, esnek değişime ihtiyaç duyar. Bu yüzden, toplumsal homojenitenin daha fazla olması gerekmektedir. Dilde birlik ve milli bir eğitim sistemi, bu toplumsal homojenitenin sağlanması açısından çok büyük önem taşımaktadırlar. Gellner, bu modernleşme hareketinin öncü kolunun, eğitim ve iletişim süreçleriyle sıkı bağları olan entelijansiya olduğunu belirtmektedir. Gellner, bu bağlamda tam ve etkin bir vatandaşlığın en temel önkoşulunu okuryazarlığın oluşturduğunu iddia etmektedir. Çünkü okuryazarlık vatandaşların birbirleriyle iletişimi için gereklidir. Bunun için de standartlaşmış bir yazı dilinde gerçekleştirilecek kitlesel bir okuryazarlık şarttır. Bu da sadece devletin yükümlülük olarak üzerine alabileceği kitlesel (milli) eğitimle gerçekleştirilecektir. Standart bir kültürün oluşumunun yolu da buradan geçer. Dahası, ulusları "yaratan" süreç de bu süreçtir. Ayrıca, milli prensipler aynı zamanda tüm diğer bağlılık ve sadakat biçimlerinin ihyasına da önem verir. Bürokratik ve teknolojik iletişimin tam olarak sağlanması da bu açıdan çok önemlidir [13].

Son dönemde Ernest Gellner'in "milletler" ve "milliyetçilik" konularında yaptığı kuramsal katkıyı en iyi yorumlayanlardan birisi de John Breuilly olmuştur. Gellner'in "Uluslar ve Ulusçuluk" kitabının 2006'da yayımlanan yeni baskısına yazdığı uzun "sunuş" yazısında Breuilly, Gellner'in "ulusçuluğu, modernliğin bir işlevi olarak ele aldığını" [6] teyit etmektedir. Breuilly'ye göre bu yönüyle Gellner, her ne kadar, "Londra İktisat okulu'ndan meslektaşı Elie Kedourie ile, ulusçuluğun modern oluşu ve ulusların ulusçuluğu değil, ulusçuluğun ulusları yarattığı konularında" [6] hemfikir olsa da (ki Breuilly'ye göre Gellner daha sonraki çalışmalarında bu savlarından çeşitli ödünler de vermiştir), kendisinden önceki tüm ulusçuluk yaklaşımlarına ters düşüyordu. Aynı şekilde Gellner, "Marksizmin ulusçuluğun kapitalizm içinde biçimlenen bir sınıf ideolojisi olduğu anlayışına da karşıydı" [6]. Yine Breuilly'ye göre "Gellner, uluslar ve ulusçuluğun doğal olmadığını çünkü bunların insanlık durumunun

kalıcı özellikleri olmadığını, sanayileşme ile ortaya çıktıklarını ısrarla belirtiyor. Buna mukabil keyfi, yani rastlantısal ya da önu alınabilecek olgular da değildirler; sanayileşme ile yakın hatta zorunlu bir bağlantıları vardır. (Yani ulusçuluk sanayileşme için bir araç olarak kullanılmaktadır). Gerçekten de, işte bu özellik, ulusları ve ulusçuluğu sanayi toplumu üyelerinin gözünde doğal kılıyor ve ulusçuğa gücünü bu 'doğallık' veriyor" [6]. Bununla birlikte ulusçuluk, ortaya çıktığı yerlerde, "sıklıkla asimilasyon ve birleşmeden çok mevcut devletle çatışmaya ve bu devletten kopuşa atıfta bulunuyor" [6]. Dolayısıyla, Breuilly'nin Gellner'e affettiği düşünceye göre "ulusçuluk, önceden varolan ulusların dile getirdiği bir duygu değildir; daha çok, önceden var olmayan ulusları yaratmaktadır" [6].

Tüm bu yaklaşımları çerçevesinde modernleşme tezi oldukça zayıf ve gevşek bir milliyetçilik ideolojisi anlayışı ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımda mesele bir yandan tali bir olgu olarak ele alınmakta öte yandan da birtakım boyutları göz ardı edilmektedir. Çünkü, milliyetçiliğin ortaya çıkışında rol oynayan iktisadi ve sosyolojik faktörlere gereğinden fazla vurgu yapılmaktadır. Diğer taraftan ise milliyetçiliğin duygusal boyutunun yoğunluğunun izah edilmesinde de yetersiz kalınmaktadır. Modernleşme kuramının açıklamakta yetersiz kaldığı, milliyetçiliğin duygusallık boyutuna aşağıda değinilecektir.

IV. MARKSİST YAKLAŞIMA GÖRE MİLLİYETÇİLİK

Tarihsel olarak Marxism'in rahatsızlık duyduğu en temel konulardan birini milliyetçilik oluşturmaktadır. Bu durumu Tom Nairn daha sonra üzerinde durulacağı üzere Marxism'in tarihsel başarısızlığı olarak tanımlamaktadır [19]. Milliyetçilik, Marxism'de burjuva çılgınlığı olarak görülmüştür. Oysa Yirminci yüzyıldaki Marxist devrim hareketlerinin birçoğu da milliyetçi karakterlere sahiptirler. Özellikle Vietnam ve Cezayir'deki anti-sömürgeci hareketler bu duruma örnektirler [20]. Marx ve Engels'e göre milliyetçilik, proleteryanın tarihsel çıkarlarına hizmet etmede geçici ve araçsal bir rol oynayabilirdi. Milliyetçi kaygılar esaslı ve sürekli değillerdi. Zamanla önemi azalan ve geçerliliği kaybolan olgulardan oluşuyorlardı. Ayrılma yanlısı milliyetçilik ve kendi kaderini tayin (self-determination) hakkı, Lenin tarafından bile belli bir oranda hoş görülmüştü. Fakat buradaki asıl beklenti milliyetçiliğin, burjuva devlet içerisinde kapitalizmin optimal gelişimine yardımcı olmak suretiyle bir noktada kapitalizmin nihai yok oluşuna katkı sağlamasıydı. Yani burada aslanan sınıf mücadelesiydi. Milli mücadele ikincil bir kaygıyı oluşturmaktaydı.

Marxist tahliller, bu konuda ileri sürdükleri argümanların içsel parametrelerinin darlığı yüzünden belli bir sınırlılık yaşamaktadır. İlk olarak Marxist yaklaşımda,

doğal evrensel gelişim yasası gereği, nihai aşamanın sınıfsız bir toplum şeklinde tecelli edeceği yönünde zımnı bir varsayım mevcuttur. Milliyetçiliğin şahsiliğinin ve yerelciliğinin bu evrensel tarihi hedefle çeliştiği ortadadır. İkinci olarak, Ortodoks Marxism içerisinde iktisadi indirgemecilik yönünde güçlü bir eğilim mevcuttur. Bu yüzden milliyetçilik, kapitalizmin iktisadi mantığı vasıtasıyla izah edilmeye çalışılıyordu. Üçüncü olarak, Marxism evrensel bir kuramsal statü iddiasında bulunmaktadır. Örneğin bunu her nerede çıkmış olursa olsun milli olguyu açıklarken de yapmaktadır. Mamafih bu tür tek boyutlu ve bir tek nedene atıf yaparak ortaya konulan tahliller, birbirinden farklı nedenselliklere ve gerçekliklere bağlı olarak ortaya çıkmış milliyetçilikleri açıklamakta zorlanmaktadır. Buna ilaveten Marx ve Engels'de oldukça derin bir Avrupa merkezilik hakimdir. Her ikisi de örneğin, Avrupa'nın koloni siyasetini "medenileştirme misyonu" olarak görmekte ve olumlamaktadırlar [21]. Aynı zamanda onlara göre, yaşayabilir bir devlet aygıtı oluşturamamış milli toplulukların ya tarihe karışmalarına müsaade edilmeli ya da daha geniş bir birlikteliğin içinde asimile edilmeleri gerekmektedir. Örneğin Marx, Hırvatistan ve Bohemya'nın daha geniş bir siyasal bütünlük içerisinde eritilmesi gerektiğini düşünmüştür.

Marx ve Engels'e göre modern ulus devlet, kapitalizmin feodalizmin yerine geçtiği sürecin bir ürünüdür. Piyasa ekonomisine geçiş, devletleri, fertleri birbirine bağlayıcı bir dilin geliştirilmesi, merkezi kurumların ihdas edilmesi ve yerel farklılıkların ortadan kaldırılması yönünde zorlar. Milli diller, herkesin birbiriyle anlaşabildiği ve iletişim kurabildiği ticari pazarın oluşumuna katkı sağladıkları gibi, başarılı bir piyasa ekonomisinin meydana getirilebilmesi için de gereklidirler. Milli dillerin bu şekilde standardize edilmesi ve piyasa için gerekli olan siyasal merkezileşme, bir model olarak Fransız İhtilali sürecinde ortaya çıkmıştır. Özellikle Jakoben'lerin fikirleri bu yöndedir. Mamafih, bu tür bir millet yapısı toplumların evrim sürecinde sadece bir aşamayı temsil etmektedir. Milliyetçilik, "ekonominin sürekli gelişmesi" anlayışı üzerine inşaa edilmiştir. Bu yönüyle iktisadi evrimin gerekli bir unsurunu teşkil etmektedir. Bu yüzden de özgürlüğe kavuşma ve devrim süreci sadece sınıfların ve kapitalizmin ortadan kalkması anlamına gelmeyecek aynı zamanda milliyetçiliğin de çökertilmesi ile sonuçlanacaktır. Bu görüş Birinci ve İkinci Enternasyonal'da varılmış ortak kanaati yansıtmaktadır.

Antonio Gramsci ve özellikle Otto Bauer'in yaklaşımları, bu görüşler açısından birer istisnayı oluşturmaktadırlar. Bauer, milliyetçiliğin önemini ve karmaşık bir irksal çeşitliliğin değerini vurgulayan tutumu ile Marxist gelenek içerisinde diğerlerinden ayrılmaktadır [22]. Bauer geleneksel Marxism'in iktisadi indirgemeciliğini hem eleştirmiş hem de ondan kesin çizgilerle ayrılmıştır. Ona göre milletler, sınıfların yok

olması ile ortadan kalkabilecek şeyler değildir. Aksine O'na göre sosyalizmin yaygınlaşması milli toplulukların farklılaşmasına yol açacaktır. Bauer için sosyalizmin anlamı ve hedefleri içerisinde; a- Tüm halkların kendi milli kültür toplulukları içerisinde kaynaşmaları, b- Milletlerin self-determinasyon haklarının bütünüyle tanınması, c- Milletlerin tinsel açıdan farklılaşmaları da yer almaktadır [22]. Bauer, milliyet olgusunun aslında sosyalistler tarafından karşı çıkılan veya hoş görülme-yen bir şey olmadığını düşünmektedir. Bu yaklaşımıyla Bauer aslında Marxist ekonomizm ile bütünüyle bağlarını koparmış değildir. Bir yorumcunun tespitine göre Bauer'in yaklaşımında bir yandan milletin bir kader topluluğu olarak hayali bir analizi yapılmakta, diğer taraftan da sosyal sınıf analizine dayalı indirgemeci bir yaklaşımın tek yanlılığı ve darlığı sergilenmektedir. Bu ise Bauer'in görüşleri arasında belli bir zıtlığı ortaya çıkarmaktadır [22].

Biraz önce de belirtildiği gibi milliyet duygusu ve milliyetçiliğin gelişimi Marxist yaklaşıma göre, kapitalizmin yükselişine koşut olarak ortaya çıkmıştır. Bu tahlile göre milliyetçilik, burjuvazinin milli pazarı oluşturma ve bu pazarı "öteki"lerin rekabetinden koruma amacını güden sınıfsal çıkarları bağlamında açıklanmıştır. Bu analiz bize milliyetçiliğin burjuvazi açısından işlevselliğini ispatlamaktaysa da, bu ideolojinin neden toplumun en alt kesimlerini de kapsayan kalıcı ve popüler bir ideoloji haline geldiğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Öte yandan yine sözünü ettiğimiz Marxist tahlil, gelinen aşamada burjuvazinin pazar ihtiyacının ulusal ölçekleri geride bıraktığı ve sermayenin çokuluslulaştığı dönemden bu yana milliyetçiliğin bir ideoloji olarak etkinliğini ve belirleyiciliğini muhafaza etmesi gerçeğini izah etmekte zorlanmaktadır.

Marxist kuramcılarının yaptığı gibi milliyetçiliğin belli bir sosyal sınıfın çıkarlarıyla bağlantısını kurmak tabii ki mümkündür. Ancak burada önemli olan, "sorun" olarak tespit edilen milliyetçiliğin gerçek kaynağının bu sosyal sınıf olup olmadığıdır. Buna ilaveten Marxist ekonomik indirgemecilik, milliyetçiliği kapitalizm ile bu denli koşut bir olgu olarak kabul etmekle tutarlılığını ve inandırıcılığını yine bir ölçüde yitirmektedir. Çünkü milliyetçilik tarihsel süreç içerisinde kapitalizmle olduğu kadar otarşik milli iktisat politikalarıyla, İtalyan faşizminde görüldüğü üzere korporatizmle, Alman nasyonal sosyalizminde görüldüğü biçimiyle komuta ekonomisiyle, Üçüncü Dünya'daki devlet kapitalizmi ile veya devletçi ekonomilerle eklenilebilmektedir.

İnsanların kendilerini belli bir kolektif kimlik içerisinde tanımlama ihtiyaçları kapitalizm ve sanayi devrimi ile ilk defa ortaya çıkmış değildir. Hatta kapitalizm bireysel kimliklerin oluşumuna imkan vermekle bir anlamda kolektif kimliklerin zayıflamasına ve belirleyiciliğinin azalmasına neden olmuştur demek pek de yanlış olmaz. Bu açıdan da Marxism'in

milliyetçiliği kapitalizm ile koşut olarak algılayan tek parametrelilik yaklaşımı açıklayıcı olmaktan uzaktır. Ancak burada şunu hemen ilave etmek gerekir ki kapitalizm döneminde genel anlamda millette ifadesini bulan, kendi kolektif kimliğini koruma ve yaşama adına verilen mücadeleler, önceki dönemlerde aynı amaca yönelik olarak verilen mücadelelerden çok daha fazla şiddet ve gerilim içermektedir. Bu durumun temel nedeni belki de kapitalizm döneminde kolektif kimlik anlayışının dayattığı dayanışma biçiminin önceki dönemlerde mevcut olan organik vasfının şimdi daha mekanik bir hal almasıdır. Bu bağlamda kapitalizm çağında örneğin ilkel kabilecilik dönemindeki gibi doğal ve organik bir özdeşleşme söz konusu olmadığı için kolektif kimlik dolayımında aidiyet oluşturma ve bunu muhafaza etme süreci bu kez daha fazla şiddet ve gerilimi peşi sıra davet etmektedir.

Kapitalizmin milli yapıları ve milli kültürleri geliştirme yönünde bir eğilimi olduğu kadar milli sınırları aşan, milletlerarası sermaye, mal ve emek akışı ile ortaya çıkan uluslar aşırı bir boyutu da vardır. "Dünya Kapitalist Sistemi"nden söz eden İmmanuel Wallerstein, tam da her biri diğerinden farklı milli kültürler oluşturulmakta iken bu sermaye, mal ve emek akışının milli farklılıkları ortadan kaldırmaya başladığını söylemektedir. Wallerstein'in bu argümanına katılan Stuart Hall söz konusu bu tezatlığı "kapitalist modernitenin kalbindeki çelişki" şeklinde izah etmektedir. "Yeni Dünya Düzeni"nde milliyetçilik olgusuna çok büyük bir önem verilmesinin nedenini de bu "çelişki"ye bağlamaktadır [23]. Hall, Raymond Williams'ın konu ile ilgili şu sözlerini de aktarmaktadır: "Modern çağda, doğal toplulukları parçalayan, ezen ve onlara yapay kurallar dayatan, kapitalizmdir. Mamafih, kapitalist devletlerin, bunun peşinden yurtseverlikle ilgili duyguları kendi formlarında ve çıkarlarında harekete geçirmede başarılı olmaları, acı bir ironidir" [23].

Marxizm'in milliyetçilik konusundaki yaklaşımı milliyetçilik literatürünün ünlü kuramcıları olan E. Gellner, B. Anderson ve T. Nairn tarafından da eleştirilmiştir. Örneğin Gellner, Marxistlerin milliyetçiliğe yönelik algılamalarını ironik bir şekilde şöyle değerlendirmektedir: "Aşırı Şiilerin Cebrail'in bir yanlış yaparak vahyi, Hz. Ali için belirlenmiş olmasına karşın Hz. Muhammed'e iletildiğini düşündükleri gibi, Marxistler de tarih ruhu ya da insan bilincinin korkunç bir yanlış yaptığını düşünmektedirler. Bilinç vahyi, sosyal sınıflar için belirlenmiş iken elçinin korkunç bir yanlışlığı ile milletlere teslim edildi. Bu nedenle devrimciler, vahyi gerçek alıcıya ulaştırabilmek için bugün yanlış alıcıyı ikna etmek zorundadırlar" [13]. Anderson ise Marxizm'i milliyetçilikle yalnız bir temasa geçmekten korktuğu için sorunu görmezden gelmek ve onu savuşturmaya çalışmakla suçlamaktadır [20]. Öte yandan Nairn, milliyetçiliğin tarihsel olarak dokuz canlı bir ideoloji olduğunu belirttiğinden sonra, milliyetçilik kuramının

Marxizm'in tarihindeki en büyük başarısızlığı olduğunu, bunun Marxizm'in bütün diğer zayıflıklarından ve boşluklarından vahim olduğunu belirtmektedir. Nairn, Marx ve Engels'in kendileri de sorunun bir parçası olduklarından, milliyetçilik meselesini doğru bir şekilde teşhis edememişlerdir iddiasını taşımaktadır. İngiltere ve Batı Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi'nin başlangıç aşamasını tahlil ederek ortaya koydukları kuramlarda tüm dünya tarihini açıklamaya çalışıyorlardı. Bu Nairn'e göre çok mekanik bir varsayımdı. Bu yüzden Marxist yaklaşım Avrupa merkezci ve Batı kaynaklı değerlendirmeler üzerine kuruluyordu [19].

V. MİLLİYETÇİLİĞİN DUYGUSAL BOYUTU VE ALT SOSYAL SINIFLARA YAYILMASI

Aidiyet duygusu her tür milliyetçilik için büyük önem taşımaktadır. Ancak aidiyet duygusunun, milliyetçilik vasıtasıyla tatmininin ne kadar önemli olacağı, sosyal sınıf farklılıklarına göre değişiklik arz etmektedir.

Söz konusu bu aidiyet duygusunun milliyetçilik yoluyla bir şekilde tatmin edilmesi, üst ve orta sosyal sınıflardan daha çok alt sosyal sınıflar için önem taşımaktadır dersek yanlış söylemiş olmayız. Çünkü yoksul alt toplum kesimlerinin kendilerini ifade edebilecekleri olguların sayısı, sosyo-ekonomik olanaklarının da sınırlılığına koşuk olarak pek fazla değildir. Milliyetçilik bu noktada en kolay ve çabuk imdada yetişen bir ideolojidir. Çünkü anlaşılması kolay, duygusal yönü ağır basan, dolayısıyla benimsenmesi ve dahil olunması oldukça kolay bir ideolojidir. Ayrıca bir siyasal ideoloji olarak, aidiyet duygusunu da son derece başarılı bir şekilde tatmin etme yeterliliğine sahiptir.

Bununla bağlantılı olarak altı çizilmesi gereken bir diğer konu da, kişinin milliyetçiliği bir ideoloji olarak seçtikten sonra, onu hangi şiddet ve heyecanla savunacağını da yine sosyal sınıf farklılıklarına göre değişiklik göstermesidir. Alt toplum kesimlerinden gelen insanların, sosyo-ekonomik yetersizliklerine koşut olarak bastırdıkları duyguların çokluğu, onları milliyetçi duygusalılığı daha derinden yaşamaya ve milliyetçi tepkileri daha şiddetli vermeye, dolayısıyla da milliyetçiliği daha yoğun yaşamaya sevk etmektedir.

O yüzden milliyetçilik kimi iddialara göre bir seçkin-burjuva ideolojisi olarak ortaya çıkmış olsa da, alt sosyal sınıflarda da oldukça güçlü bir ideoloji olarak yaygınlık kazanmıştır görüşü genel-geçer bir bilgi olma özelliği taşımaktadır.

Burada asıl vurgulanması gereken noktayı da, milliyetçi düşüncenin içinde giderek belirginlik kazanan milletlerarası hiyerarşik tasnif anlayışına bağlı olarak, her milletin milliyetçilerinin bu hiyerarşik yapının en tepesine kendi milletini yerleştirmesi olgusunun bir toplum içinde

genelde daha şiddetli biçimde hangi toplum kesimlerinde görüldüğü konusu oluşturmaktadır. Üstünlük hiyerarşisinin en tepesinde bulunma iddiasının daha çok o üstünlük gerekçeleri ile doğrudan bağlantısı en zor kurulabilen toplum kesimlerince savunulması ilginçtir. Milliyetçilik, o toplum kesimlerinin fiili varoluşlarının ifadesi olmaktan çok, onların komplekslerini ve süper egolarını tatmin eden bir ideolojidir. Örneğin, Alman ırkının diğer ırklardan üstünlüğü tezine dayalı olarak gelişen Nasyonal Sosyalizm'in en ateşli savunucuları, üst sınıflardan ziyade alt ve orta sınıfa üye toplum kesimlerinden çıkmıştır. Bugün de eğer Avrupalılık bilinci üzerine kurulu bir Avrupa milliyetçiliğinden söz etmemiz mümkünse, bu düşüncenin somut bir dışa vurumu olarak telakki edilebilecek yabancı düşmanlığı yine Avrupa'nın uygarlık düzeyine en az katkı sağlamış toplum kesimleri arasında taraftar bulmaktadır [24]. Bu tespiti hemen tüm milletlere ve milliyetçiliklere mal etmek mümkündür.

Millet; dil, ortak geçmiş, coğrafi mekan birliği ve ırk gibi insanların sahip olmak ve oluşturmak için hiçbir özel çaba harcamadıkları özelliklerle tanımlanmış bir kolektif kimliği ifade eder. Bu özellikler aynı zamanda "öteki" olarak tanımlanmış yabancının istese de sahip olamayacağı özelliklerdir. Bu şekilde tanımlanmış bir millet kimliğine kapitalizm ortamında konumları değişime en fazla zorlanan ve tehdit altında olan alt ve orta sınıfların sahip çıkmaları bu yüzden hiç de anlaşılabilir bir şey değildir. Mamafih, kapitalizmin sürekli değişen dinamiği karşısında, toplumsal oluşumun bu en durağan, kendiliğinden değişmesi mümkün olmayan öğelerine sarılarak sahip olunan kimlik, ancak sürekli artan bir beka kaygısı ve yok olma korkusu ile ayakta tutulabilmektedir. Kapitalist toplumda orta ve alt sınıfların yaşadıkları ikincilik ve edilgenlik duygusu, milliyetçiliğe sarılmalarıyla, bastırılmaya ve toplum içerisindeki konumlarına belli bir anlam kazandırılmaya çalışılmaktadır [24].

Milliyetçiliğin duygusal boyutu, onun bir ideoloji olarak karmaşıklıktan uzak, dolayısıyla kolay anlaşılır ve benimsenebilir olma özellikleriyle koşuttur. Milliyetçilik çoğu zaman, anne-baba ve kardeş sevgisinde olduğu gibi insanların duygularına hitap eder. O yüzden genelde rasyonel olma ihtiyacı içerisinde değildir. İnsanların geçmişin başarılarına duydukları özlemleri ve geleceğe dair idealist düşüncelerini besler. Bu çerçevede ezililik ve ebedilik iddiası üzerine kuruludur. Her milliyetçi ideoloji, toplumda daha önce ham halde var olan bir milliyetçilik duygusu üzerine kuruludur. Bu duygu tarihsel süreç içerisinde birlikte yaşanan deneyimlerin, çekilen acıların, maruz kalınan tehdit ve düşmanlıkların ve bu süreçte ortak bir biçimde kat edilen inişli-çıkışlı aşamaların toplamından oluşur. Milliyetçi ideolojiler bu hammaddeyi işleyerek yükselirler. Milliyetçiliğin herkesçe anlaşılabilir basitlikte ve duygusal yönünün ağırlıklı olması, onun geniş toplum kesimlerine kolayca

nüfuz edebilen bir siyasal ideoloji olmasının temel nedenlerinden bir tanesidir. Bu nedendir ki milliyetçilik, hemen her toplumda, öncelikle duygusal tepki verme oranı daha yüksek olan ve basiti karmaşık olana daha çok tercih eden toplum kesimlerinde, özellikle de gençler arasında yaygınlık kazanmaktadır. Bu özellik, milliyetçiliğin neden daha çok aksiyoner bir ideoloji olduğunu da kısmen açıklamaktadır.

Milliyetçiliğin belki de en duygusal biçimi, 19. Yüzyıl'da doğup 20. Yüzyıl'ın ilk yarısında Almanya ve İtalya'da iktidara gelen romantik milliyetçilik şeklinde ortaya çıkmıştır. Burada inanılan şey, mensup olunan milletin mistik ve gizemli bir ruha sahip olduğudur. Bu millet ezeli ve ebedir, hatta diğer ırklardan da "üstün"dür.

Genel anlamda milliyetçilik, insanların kendi benzerleriyle bir araya gelmek suretiyle kendilerini daha güvende ve güçlü hissetmeleri için tarih boyunca başvura geldikleri yöntemlerden birisidir. İnsanlar belli bir gruba dahil olduklarında ve o grup tarafından kabullenildiklerinde en temel duygusal ihtiyaçlarından birini tatmin etmiş olurlar. Bu grup aidiyeti ancak o grubun sınırlarının kesin çizgilerle çizilmesi suretiyle gerçek bir mahiyet kazanır. Yoksa, nerede başladığı ve nerede bittiği belli olmayan bir mensubiyet anlamını yitirir. Bunun için her aidiyet belli bir "biz" ve "ötekiler" kategorizasyonunu zorunlu kılar. "Biz" duygusu belli bir gruba mensup olanların ortak özellikleri vurgulanarak elde edilmeye çalışılırken, "ötekiler" algısı belli özelliklerdeki farklılıkların su yüzüne çıkartılması yolu ile oluşturulur. Bunun her ikisi de grup içi dayanışmanın sağlamlaştırılması yönünde aynı anda kullanılabilir. Ya da bazı durumlarda ortaya çıktığı gibi "biz" i belirleyecek ortak değerlerin yok olduğu ya da yozlaşmaya ve aşınmaya başladığı durumlarda "ötekiler" in özelliklerinin farklılığı, iç dayanışmayı sağlamak veya yeniden güçlendirmek amacıyla sıkı bir biçimde vurgulanır [25].

VI. SONUÇ

Hızlı bir değişim ve aşınma süreci yaşayan Milliyetçi ideolojinin, değişen ve aşınan boyutlarını sağlıklı bir biçimde kavramanın en doğru yöntemlerinden biri, bu ideolojiyi sil baştan, tüm unsur ve boyutlarıyla yeniden analiz etmekle işe başlamaktır. Bu makalede, bu doğrultuda mütevazı bir katkı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada gözlemlenen şey, içinde yaşadığımız mikro bölünmeler ve makro bütünleşmeler çağının başat olgusu olan küreselleşmenin, ulus-devletleri ve onun kurucu ideolojisi olan milliyetçilikleri aşındırdığı bir süreçte, milliyetçilik ve onunla ilintili kavramlar bağlamında yukarıda yapılan analizlerin geçerliliklerini sürdürmeleridir.

Yukarıda sunulan analizler, küreselleşme sürecinde aşınan milliyetçiliğin, düşünsel kökenleri açısından değişmezlerini oluşturmaktadırlar. Bir başka ifade ile, içerisinde bulunduğumuz süreçte, içeriksel bir takım değişiklikler yaşamakta olan, milliyetçilik, ulus-devlet ve ulusal egemenlik gibi kavramların, değişmeden kalan unsurlarından bazıları bunlardır. Milliyetçiliğin geleceğine dair ise çok çeşitli analizler yapılmaktadır. (Bunlardan bazıları için bkz. [26].)

Dünyada, çeşitliliklerin ve en uçtaki farklılıkların bile, küresel anlamda tekipleştiği ya da her şey gibi çeşitliliğin de, merkez ülkelerde üretilip, sonra da, dünyanın geri kalan kısmı için kesin kalıplara dönüştüğü bir dönemde, milliyetçiliğin, merkez için sürdürdüğü önemin, kenar için de bağlayıcı olacağı açıktır. (Genel tartışmalar için bkz. [27,28].)

Sistemin merkez unsurlarının, kendi ulusal çıkarları adına şekillendirdiği küreselleşmenin, bu sürecin, edilgen-kenar unsurları için, ulusal olanın aşınması biçiminde etki yapması, söz konusu sürecin temel çelişmesini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Milliyetçi siyasal ideolojinin, mevcut insan toplulukları için bağlayıcılığında meydana gelen değişimin, dünyanın her yeri için aynı ölçütler içerisinde ve aynı bağlayıcılık düzeyinde ortaya çıkmadığını söylemek mümkündür.

Öte yandan, Milliyetçi düşüncenin kökenlerine dair yukarıda sunulan kavramsal ve teorik yaklaşımların, küresel sistemin merkez-kenar farklılaşmasının ötesinde, tüm düzeyde hala geçerli ve anlamlı olduğu görülmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Kellas, J.G. (1991). *The Politics of Nationalism and Ethnicity*. New York: St. Martin's Press.
- [2] Smith, A.D. (1986). *The Ethnic Origins of Nation*. Oxford: Blackwell.
- [3] Snyder, L. (1954). *The Meaning of Nationalism*. New Jersey: Rutgers University Press.
- [4] Shafer, B.C. (1972). *Faces of Nationalism: New Realities Old Myths*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- [5] MacCormick, N. (1982). *Legal Rights and Social Democracy: Essays in Legal and Political Philosophy*. Oxford: Clarendon Press.
- [6] Breuilly, J. (2008). Sunuş. Gellner, Ernest, (ed.) *Uluslar ve Ulusçuluk*. (Çev.: Eranlı, B. ve Özdoğan, G. G.). (2. Baskı). İstanbul: Hil Yayınları.

- [7] Kohn, H. (1956). *The Idea of Nationalism, A Study in its Origins and Background*. New York: MacMillan.
- [8] Vincent, A. (1995). *Modern Political Ideologies*. 2nd Ed.. Cornwall: T.J. Press.
- [9] Walicki, A. (1989). *The Enlightenment and the Birth of Modern Nationhood*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- [10] Kedourie, E. (1974). *Nationalism*. 2nd Ed. London: Hutchinson University Press.
- [11] Smith, A.D. (1979). *Nationalism in the Twentieth Century*. Canberra: Australian National University Press.
- [12] Hobsbawm, E.J. (1992). *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth and Reality*. 2nd Ed.. Cambridge: Cambridge University Press.
- [13] Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- [14] Popper, K. (1989). *Açık Toplum ve Düşmanları*. (Çev.: Rızatepe, H). Cilt II. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [15] Duran, B. (1995). Irkçılık, Ulusçuluk, Milliyetçilik. *Köprü Dergisi*, (52), 15-17.
- [16] Hroch, M. (1985). *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [17] Smith, A.D. (1971). *Theories of Nationalism*. London and New York: Torchbook Library.
- [18] Deutsch, K. (1953). *Nationalism and Social Communication: An Enquiry into the Foundations of Nationality*. Cambridge: Harvard University Press.
- [19] Nairn, T. (1977). *The Breakup of Britain*. London: New Left Books.
- [20] Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- [21] Davis, H.B. (1978). *Towards a Marxist Theory of Nationalism*. New York: Monthly Review Press.
- [22] Nimni, E. (1991). *Marxism and Nationalism: Theoretical Origins and Spread of Nationalism*. London: Pluto Press.
- [23] Hall, S. (1993). Melez Şahsiyetlerimiz. (Çev.: Gökmen, Ö.). *Birikim Dergisi*, (45-46), 54-57.
- [24] (1993). Milliyetçilik Sendromu. *Birikim Dergisi*, (45-46), 10-16.
- [25] Oran, B. (1993). Milliyetçilik Nedir, Ne Değildir, Nasıl İncelenir? *Birikim Dergisi*, (45-46), 43-48.
- [26] Özkırmılı, U. (2003). *Nationalism and Its Features*. New York: Palgrave Macmillan.
- [27] Berberoğlu, B. (2004). *Nationalism and Ethnic Conflict: Class, State, and Nation in the Age of Globalization*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.
- [28] Nairn, T. & James, P. (2005). *Global Matrix: Nationalism, Globalism, and State Terrorism*. London: Pluto Press.

Haldun ÇANCI (haldun.canci@emu.edu.tr) has got his undergraduate, graduate, and PhD degrees from METU-Sociology, Bilkent-Political Science, and Marmara-Social and Political Sciences departments and programs respectively. He taught sociology, political sociology, and political science at Kırkkale and Girne American Universities ever before. Currently he works as the member of academic staff at Eastern Mediterranean University, Department of Political Science. He has published some scientific books and articles on Nationalism, Clash of Civilizations, Cyprus Dispute, Turkish Politics, Political Party Systems, and Political Party Discipline.